

Юлія БОНДАР,
orcid.org/0000-0003-4184-5424
доктор філософії (PhD),
старший викладач кафедри початкової освіти
Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського
(Вінниця, Україна) *yuliya.bondar.94@gmail.com*

ОСОБЛИВОСТІ РОБОТИ ВЧИТЕЛЯ З ОБДАРОВАНИМИ МОЛОДШИМИ ШКОЛЯРАМИ

У статті розкрито особливості роботи вчителя з обдарованими молодшими школярами. Зокрема, звернуто увагу на особистість педагога, від якого залежить розвиток кожної дитини. Визначено вимоги до вчителя: творчість, відповідальність, прагнення до змін, постійний саморозвиток, самовдосконалення та впровадження інновацій в освітній процес. Метою наукової роботи є висвітлення особливостей роботи вчителя початкової школи з обдарованими учнями. Окреслено основні умови успішної роботи з обдарованими молодшими школярами: своєчасна діагностика здібностей; взаємодія всіх учасників освітнього процесу; гуманне співробітництво; підтримка ініціативи; створення ситуації успіху; право на помилку. Зосереджено увагу на необхідності розвитку здібностей дітей, а не на засвоєнні сукупності знань, формуванні комплексу вмінь та навичок. Визначено основні принципи, на яких має ґрунтуватися робота вчителя початкової школи з обдарованими учнями: диференціація та індивідуалізація навчання; наставництво, допомога, свобода вибору; надання важливості позаурочній діяльності тощо. Запропоновано стратегії навчання задля якісної організації роботи з обдарованими учнями молодшого шкільного віку: індивідуалізація, диференціація, прискорення, інтенсифікація. Розкрито сутність понять: «прискорення», «інтенсифікація». Висвітлено форми, методи та прийоми навчання, які будуть ефективними в роботі з обдарованими молодшими школярами. Наголошено на необхідності організації педагогом самостійної роботи учнів. Акцентовано увагу на особистості педагога та визначено якості, якими він має володіти задля успішної роботи з обдарованими дітьми: чуйність, доброзичливість, емпатія, емоційна стабільність, ерудованість, абнотивність, організаторські здібності, здатність до самоаналізу. Сформульовано поради педагогом для продуктивної роботи з обдарованими школярами. Результати досліджень свідчать, що вчитель початкової школи має організувати освітній процес інноваційно, впроваджуючи передовий педагогічний досвід, сучасні технології, методи та прийоми навчання.

Ключові слова: учитель, початкова школа, обдаровані молодші школяри, освітній процес.

Yuliya BONDAR,
orcid.org/0000-0003-4184-5424
Doctor of philosophy (PhD),
Senior Lecturer at the Department of Elementary Education
Vinnytsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University
(Vinnytsia, Ukraine) *yuliya.bondar.94@gmail.com*

FEATURES OF THE TEACHER'S WORK WITH GIFTED YOUNGER SCHOOL STUDENTS

The article reveals the peculiarities of the teacher's work with gifted younger schoolchildren. In particular, attention was paid to the teacher's personality, on which the development of each child depends. The requirements for the teacher are determined: creativity, responsibility, desire for change, constant self-development, self-improvement and introduction of innovations in the educational process. The purpose of the research work is to highlight the features of the primary school teacher's work with gifted students. The main conditions for successful work with gifted younger schoolchildren are outlined: timely diagnosis of abilities; interaction of all participants in the educational process; humane cooperation; support of the initiative; creating a situation of success; the right to make a mistake. Attention is focused on the need to develop children's abilities, and not on the assimilation of a set of knowledge, the formation of a complex of abilities and skills. The main principles on which the primary school teacher's work with gifted students should be based are defined: differentiation and individualization of education; mentoring, help, freedom of choice; giving importance to extracurricular activities, etc. Teaching strategies for high-quality organization of work with gifted students of primary school age are proposed: individualization, differentiation, acceleration, intensification. The essence of the concepts: «acceleration», «intensification» is revealed. Forms, methods and methods of teaching that will be effective in working with gifted younger schoolchildren are highlighted. The need for the teacher to organize students' independent work

is emphasized. Emphasis is placed on the personality of the teacher and the qualities that he must possess in order to successfully work with gifted children are determined: sensitivity, benevolence, empathy, emotional stability, erudition, abnitivity, organizational skills, and the ability to introspect. Advice to teachers for productive work with gifted students has been formulated. Research results indicate that a primary school teacher should organize the educational process innovatively, introducing advanced pedagogical experience, modern technologies, methods and teaching methods.

Key words: teacher, primary school, gifted younger students, educational process.

Постановка проблеми. Сучасне суспільство потребує інноваційних, творчих, відповідальних, всебічно розвинених особистостей, які нестандартно мислять, займають активну життєву позицію, здатні доводити свою думку. Відповідно, заклад загальної середньої освіти має створити всі необхідні умови для своєчасного виявлення та розвитку здібностей обдарованих дітей. У Концепції «Нова українська школа» зазначається, що формула Нової школи складається з дев'яти компонентів, серед яких, на нашу думку, пріоритетними є: новий зміст освіти, спрямований на формування ключових компетентностей, необхідних для успішної самореалізації в суспільстві; умотивований учитель; дитиноцентризм та орієнтація на потреби учня; педагогіка партнерства між усіма учасниками освітнього процесу; наскрізний процес виховання, орієнтований на формування цінностей; сучасне освітнє середовище для розвитку обдарувань (Концепція «Нова українська школа», 2016: 7). Вважаємо, що саме від особистості вчителя та його компетентності залежить становлення та поступальний розвиток кожної дитини. З огляду на це, до педагога, який працює з обдарованими молодшими школярами, висувається ряд вимог, зокрема: творчість, відповідальність, прагнення до змін, постійний саморозвиток, самовдосконалення та впровадження інновацій в освітній процес. Враховуючи зазначене вище, постає необхідність в особливому конструюванні та організації навчальної діяльності, яка стимулюватиме розвиток обдарованості та її трансформацію в талант і геніальність.

Аналіз досліджень. Аналіз психолого-педагогічної, науково-методичної літератури дозволяє констатувати, що вивченням проблеми роботи вчителя з обдарованими учнями молодшого шкільного віку займалися Н. Брижак, О. Віоліна, Н. Вознюк, П. Здоренко, А. Істоміна, О. Каданер, О. Коваленко, М. Комогорова, М. Лавренова, Н. Лалак, О. Сапрунова, В. Ушмарова, Л. Фенчак, А. Шестак, О. Шнейдер та інші. Зокрема, Н. Брижак, А. Шестак свої наукові розвідки спрямовують на дослідження особливостей роботи з обдарованими учнями початкових класів. О. Віоліна, О. Шнейдер висвітлюють теоретико-методичні аспекти навчально-виховної роботи з художньо

обдарованими молодшими школярами. Система роботи з обдарованими учнями початкової ланки відображена в наукових напрацюваннях Н. Вознюк. Проблему організації навчальної роботи з обдарованими учнями в початковій школі в умовах реалізації концепції Нової української школи порушують П. Здоренко, М. Комогорова. Специфіка роботи з обдарованими учнями в початкових класах розкрита в дослідженнях А. Істоміної. Теоретичні основи навчання обдарованих молодших школярів розглядаються в роботах О. Коваленко. Проблема навчально-виховної роботи з обдарованими учнями молодшого шкільного віку знайшла відображення в працях М. Лавренової, Н. Лалак, Л. Фенчак. Особливості взаємодії вчителів з інтелектуально обдарованими школярами молодших класів стали предметом досліджень О. Сапрунової.

Метою статті є висвітлення особливостей роботи вчителя з обдарованими молодшими школярами.

Виклад основного матеріалу. Сучасна освіта має ґрунтуватися на особистісно-орієнтованому підході до навчання, який на переконання О. Антонової, передбачає не лише розвиток загальних та спеціальних здібностей, а й соціального інтелекту, комунікативних, особистісних, лідерських якостей (Антонова, 2012: 316). З огляду на це, Т. Седова вважає найпродуктивнішою та найбільш результативною таку систему роботи з обдарованими учнями молодшого шкільного віку, в якій кожен з них може виявити свій потенціал, розкрити свої здібності (Седова, 2009: 26).

Зазначимо, що робота з обдарованими молодшими школярами буде ефективною, при дотриманні наступних умов:

- своєчасній діагностиці інтелектуальних та творчих здібностей;
- взаємодії всіх учасників освітнього процесу (педагогів, батьків, учнів, психологів);
- гуманного співробітництва;
- підтримці ініціативи в будь-якому виді діяльності;
- створенні ситуації успіху для кожної дитини;
- забезпеченні кожному учневі права на помилку та наданні можливості її виправити;
- формуванні вмінь самостійної роботи, дослідницької діяльності, самоконтролю;

– унікальні демонстрації виняткових досягнень (Володарська, Настенко, Пілаєва, Полуніна, Сисоєва, 2010: 38–39).

Поділяємо позицію В. Сироти стосовно того, що обдаровані молодші школярі мають обов'язково відчувати задоволення від творчої навчальної діяльності, радість пізнання та відкриття нового, насолоду від подолання труднощів та перешкод під час вирішення завдань проблемного, творчого характеру, що дасть змогу посилити впевненість у своїх силах, сприятиме формуванню адекватної самооцінки. Науковець наголошує, що вчитель повинен стимулювати інтерес до творчих навчальних занять задля підтримки розвитку здібностей та реалізації потреби у самовираженні (Сирота, 2015: 29).

Вважаємо, що організація освітнього процесу в початковій школі має спрямовуватися не на засвоєння сукупності знань, формування комплексу вмінь та навичок, а – на розвиток здібностей. Необхідно формувати в молодших школярів уміння самостійно ставити проблему та шукати різноманітні шляхи для її вирішення. При цьому, як зауважує О. Антонова, педагогу потрібно оптимально співвідносити різні види діяльності обдарованих молодших школярів (Антонова, 2012: 317).

Серед провідних принципів, на яких має ґрунтуватися робота вчителя початкової школи з обдарованими учнями, варто виокремити такі:

- диференціація та індивідуалізація навчання;
- наставництво, допомога, свобода вибору освітніх послуг;
- надання важливості позаурочній діяльності;
- створення умов для співпраці та взаємодії учнів одне з одним, за найменшого втручання вчителя (Там само: 331).

Зауважимо, що задля розвитку креативності, творчості, уяви учнів з ознаками обдарованості О. Бартків, У. Дубик рекомендують учителям використовувати творчі завдання та вправи, які передбачають придумування власних розповідей, аналіз творчих та проблемних ситуацій, розв'язування ребусів, участь у рольових іграх, уявне малювання, фантазування. При цьому науковці наголошують на необхідності врахування особливостей кожної дитини, її характеру, темпераменту, індивідуальних психічних процесів. Оскільки в молодшому шкільному віці провідною діяльністю є навчальна, то, на думку дослідників, вона має супроводжуватися ігровими моментами. Тому, доцільними є методичні пропозиції О. Бартків, У. Дубик, які радять заняття будувати в ігровій формі, адже саме завдяки грі можна скласти

сюжетні та логічні казки, розв'язувати задачі, головоломки, кросворди, ребуси, що дозволить розвивати не лише дивергентне мислення, а й дослідницько-пошукову діяльність молодших школярів (Бартків, Дубик, 2016: 70–71).

Важливими для нашого дослідження є стратегії навчання, які пропонують використовувати М. Володарська, А. Настенко, О. Пілаєва, С. Полуніна, В. Сисоєва, з метою якісної організації роботи з обдарованими учнями молодшого шкільного віку:

1) стратегії навчання, які базуються на якісних змінах – індивідуалізація та диференціація навчання;

2) стратегії навчання, які базуються на кількісних змінах – прискорення та інтенсифікація. Прискорення передбачає збільшення швидкості засвоєння навчального матеріалу, а інтенсифікація має на меті збільшення обсягу навчальної інформації (Володарська, Настенко, Пілаєва, Полуніна, Сисоєва, 2010: 39, 39–40).

На думку науковців, ефективними в роботі з обдарованими дітьми є інтерактивні та активні методи, зокрема, «Синектика», «Мозковий штурм», «Гірлянда запитань», «Евристична здогадка», «Ліквідація безвихідних ситуацій». Серед форм роботи варто виокремити такі: ігри (рольові, словесні), дискусії, наукові гуртки, уроки (робота в парах та мікрогрупах), консультації, предметні олімпіади, індивідуальні завдання творчого характеру, вікторини, конкурси, інтелектуальні марафони, проєкти тощо (Там само: 41). На переконання Н. Куліш, удосконаленню освітнього процесу з обдарованими молодшими школярами сприяють наступні заходи: захист науково-дослідних робіт, проведення інтелектуальних аукціонів, телерадіовікторин, інтелектуальних марафонів, творчих тренінгів, міжшкільних факультативів. Також науковиця радить проводити конкурси на кращого учня паралелі, кращого учня певного напрямку (спортивного, художнього, музичного), кращого учня класу (Куліш, 2004: 44).

Цікавими є форми та методи роботи, запропоновані І. Мостовенко. Дослідниця рекомендує озброювати обдарованих молодших школярів знаннями задля збагачення та розширення їх кругозору, зокрема, проводити екскурсії на кондитерську фабрику, завод ялинкових іграшок, у музей аптеки; спілкуватися з природою під час екскурсій в парк, ботанічний сад, планетарій; знайомити із літературними джерелами, відвідуючи бібліотеки, театри, музеї, проводячи зустрічі з працівниками редакцій дитячих журналів; залучати до театральної-ігрової діяльності, використовуючи театралізовані ігри (імпровізації, інсце-

нізації, драматизації) під час уроків, концертів, годин спілкування, літературних свят, що допоможе дитині творчо проявити свій акторський потенціал. Серед інноваційних форм, методів та прийомів, які доцільно застосовувати в роботі з обдарованими учнями молодшого шкільного віку, І. Мостовенко надає перевагу опорним сигналам, імітаційним та неімітаційним іграм, виконанню практичних робіт, диференційованому навчанню, методу співтворчості та співпраці, проблемно-пошуковому методу, самостійному розв'язанню логічних задач, проблемних ситуацій, застосуванню алгоритмів (Мостовенко, 2014: 49–50).

Нам імпонують погляди Н. Матвєєвої стосовно необхідності спрямування творчих методів, які використовуються в освітньому процесі, на організацію спілкування обдарованих дітей з іншими учнями; індивідуалізацію навчальної програми, відповідно до особливостей молодших школярів; співпрацю з батьками обдарованих учнів; створення умов для втілення ідей; повагу до бажання працювати самостійно; схвалення результатів діяльності; надання допомоги та свободи вибору; уникнення тиску на учня (Матвєєва, 2012: 133).

Серед засобів навчання обдарованих молодших школярів варто виокремити дидактичний матеріал. Зауважимо, що вчитель може під час навчальної, самостійної діяльності дітей чи контролю знань використовувати відеоматеріали, підручники, посібники, словники, енциклопедії, довідкову літературу (Ящук, Іванова, 2018).

Не менш важливою є організація педагогом самостійної роботи обдарованих молодших школярів, ефективність якої залежить від дотримання наступних умов:

- посиленість завдань для виконання;
- надання доступного та зрозумілого інструктажу щодо виконання завдання;
- визначення часового регламенту, який відводиться на самостійну роботу;
- диференційований підбір завдань;
- самостійний пошук учнями завдань;
- диференційоване надання допомоги під час виникнення труднощів у розв'язанні проблеми;
- підготовка вчителем списку додаткових джерел інформації задля пошуку відповідей на складні індивідуальні завдання;
- підбір завдань, які потребують аналізу та осмислення інформації;
- самоконтроль результатів самостійної роботи, перевірка вчителем;
- поєднання індивідуальної, групової, фронтальної форм організації навчально-пізнавальної діяльності (Куліш, 2017: 46).

Поділяємо думку О. Іванової, О. Ящук стосовно того, що завдання вчителя полягає не лише у виявленні обдарованої дитини, а й у розвитку її здібностей до рівня талановитості та геніальності. Педагог має бути спостережливим за проявами індивідуальності кожного молодшого школяра та своєчасно реагувати і впливати на поступальний розвиток. Варто також констатувати й той факт, що за умови несприяння розвитку здібностей, шляхом залучення дітей до діяльності, обдарованість здатна втрачатись. Навчально-пізнавальна діяльність обдарованих молодших школярів має бути змістовною, цікавою, інформативною із заохоченням учнів до розвивальної, аналітичної, пошукової, творчої роботи (Ящук, Іванова, 2018).

Погоджуємося із О. Шевчишеною стосовно того, що зміст моделі освіти має базуватися на гуманістичних цінностях. Учителю потрібно завжди підтримувати позицію дитини, допомагати їй у особистісному зростанні, долучати до моральних цінностей, культивуючи індивідуальну унікальність. Завдання вчителя – здійснювати педагогічний супровід обдарованих молодших школярів, тобто створювати комфортні умови для гармонійного, всебічного розвитку дитини, сприяти розкриттю її здібностей, потенціалу та коригувати негативні фактори, що перешкоджають реалізації відповідних здібностей (Шевчишена, 2016: 89–90).

Варто наголосити, що задля розвитку обдарованості важливе значення мають не лише форми, технології, методи та прийоми роботи, а й сама особистість педагога, який повинен бути чуйним, доброзичливим, емпатійним, емоційно стабільним, ерудованим, володіти комплексною характеристикою – абнотивністю. Також важливими особистісними якостями вчителя, який працює з обдарованими дітьми, на переконання А. Лукашевої, О. П'янкової, О. Рєвкова, є хороші організаторські здібності, вміння створювати ситуацію успіху, переконувати, здатність до самоаналізу, наявність творчого світогляду, володіння почуттям гумору (Рєвков, Лукашева, П'янкова, 2017: 12–13). Н. Куліш наголошує на зміні ролі педагога, який має не просто виступати транслятором знань, а бути помічником та консультантом (Куліш, 2004: 41).

Важливими є поради вчителям для роботи з обдарованими дітьми, запропоновані М. Володарською, І. Мостовенко: своєчасно виявляти здібності учня; мотивувати до навчання, використовуючи мотиваційну настанову – «хочу все знати»; не вихвалити та не вирізняти кращого учня з-поміж інших дітей; заохочувати до співробітни-

цтва з іншими учнями; не проводити систематично чітко регламентовані заняття; уникати недоречного акцентування на винятковості дитини та не принижувати її здібності; вносити зміни до тематичного та поурочного планування задля цілісної та цілеспрямованої роботи з кожним обдарованим школярем; не проводити постійно уроки з елементами змагання з метою уникнення неприязні інших дітей; використовувати на заняттях самостійні завдання творчого та дослідницько-пошукового характеру; поєднувати засвоєння знань з науковим пізнанням (аналізом, експериментуванням) (Володарська, Настенко, Пілаєва, Полуніна, Сисоєва, 2010: 41; Мостовенко, 2014: 50).

Висновки. Отже, вчитель початкової школи в своїй роботі з обдарованими учнями має використовувати новітні тенденції організації освітнього процесу, зокрема, впроваджувати передовий педагогічний досвід; застосовувати інноваційні технології, методи та прийоми навчання; використовувати різні форми організації навчальних занять; вибудовувати паритетні стосунки на засадах гуманізму та партнерства; сприяти злагодженій взаємодії та співпраці всіх учасників освітнього процесу.

Перспективи подальших наукових досліджень вбачаємо в дослідженні проблеми підготовки майбутнього вчителя до розвитку інтелектуальної обдарованості молодших школярів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Концепція Нової української школи : ухвал. рішенням колегії МОН від 27 жовт. 2016 р. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf> (дата звернення: 26.12.2023).
2. Антонова О. Є. Психолого-педагогічний супровід обдарованої дитини як реалізація особистісно орієнтованого підходу. *Професійна педагогічна освіта: особистісно орієнтований підхід* : монографія. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2012. С. 316–345.
3. Седова Т. Д. Ціннісні орієнтації педагогічного супроводу обдарованих учнів в освітньому середовищі гімназії. Організація роботи з обдарованими учнями: досвід харківських шкіл (за результатами відкритого конкурсу-захисту проєктів) : методичний посібник для заступників директорів ЗНЗ та вчителів, які працюють з обдарованими дітьми. Харків, 2009. 40 с.
4. Володарська М. О. Настенко А. І., Пілаєва О. М., Полуніна С. М., Сисоєва В. М., Робота з обдарованими дітьми. Харків : Вид. група «Основа», 2010. 190 с.
5. Сирота В. М. Розвиток творчих здібностей і обдарованість. *Художньо-творчий розвиток обдарованих дітей у мистецькій освіті*. 2015. С. 27–30.
6. Бартків О., Дубик У. Вивчення творчої обдарованості молодших школярів. *Молодь і ринок*. 2016. № 4 (135). С. 68–72.
7. Куліш Н. М. Соціально-психологічні аспекти роботи з обдарованими дітьми : навч.-метод. посіб. Полтава, 2004. 69 с.
8. Ящук О., Іванова О. Проблема навчання обдарованих дітей. 2018. URL: <https://dspace.udpu.edu.ua/bitstream/6789/10068/1/Problema%20pidgotovky%60%20obdarovany%60x%20ditej.pdf> (дата звернення: 25.12.2023).
9. Мостовенко І. Виховання обдарованої дитини в початкових класах. *Початкова школа*. 2014. № 3. С. 49–50.
10. Матвеева Н. О. Розвиток обдарованості дітей молодшого шкільного віку. Актуальні проблеми психології. 2012. Т. VI. Вип. 7. С. 123–135.
11. Шевчишена О. В. Психолого-педагогічний супровід обдарованої дитини у загальноосвітньому навчальному закладі : науково-метод. посіб. Хмельницький : ОППО, 2016. 237 с.
12. Ревков О. В., Лукашева А. О., П'янкова О. Н. Особливості робот из обдарованими дітьми в позашкільному навчальному закладі. Грані науково-технічної творчості Запорізької області : збірник, 2017. 45 с.

REFERENCES

1. Kontseptsiia Novoi ukrainskoi shkoly [The concept of the New Ukrainian School] : ukhval. rishenniam kolehii MON vid 27 zhovt. 2016 r. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf> [in Ukrainian].
2. Antonova O. Ye. Psykholoho-pedahohichniy suprovod obdarovanoi dytyny yak realizatsiia osobystisno oriientovanoho pidkhodu [Psychological and pedagogical support of a gifted child as the implementation of a personally oriented approach]. *Profesiina pedahohichna osvita: osobystisno oriientovanyi pidkhid* : monohrafiia. Zhytomyr : Vyd-vo ZhDU im. I. Franka, 2012. pp. 316–345 [in Ukrainian].
3. Siedova T. D. Tsinnisni oriientatsii pedahohichnoho suprovodu obdarovanykh uchniv v osvithomu seredovyschii himnazii [Value orientations of pedagogical support of gifted students in the educational environment of the gymnasium]. *Orhanizatsiia roboty z obdarovanymy uchniamy: dosvid kharkivskykh shkil (za rezultatamy vidkrytoho konkursu-zakhystu proektiv) : metodychnyi posibnyk dlia zastupnykiv dyrektoriv ZNZ ta vchyteliv, yaki pratsiuut z obdarovanymy ditmy*. Kharkiv, 2009. 40 p. [in Ukrainian].
4. Volodarska M. O. Nastenko A. I., Pilaieva O. M., Polunina S. M., Sysoieva V. M., Robota z obdarovanymy ditmy [Work with gifted children]. Kharkiv : Vyd. hrupa «Osnova», 2010. 190 p. [in Ukrainian].
5. Syrota V. M. Rozvytok tvorchykh zdbnoste i obdarovanist [Development of creative abilities and giftedness]. *Khudozhno-tvorchy rozvytok obdarovanykh ditei u mystetskii osviti*. 2015. pp. 27–30 [in Ukrainian].

6. Bartkiv O., Dubyk U. Vyvchennia tvorchoi obdarovanosti molodshykh shkoliariv [Study of creative giftedness of younger schoolchildren]. *Molod i rynok*. 2016. № 4 (135). pp. 68–72 [in Ukrainian].
7. Kulish N. M. Sotsialno-psykholohichni aspekty roboty z obdarovanyimi ditmy [Social and psychological aspects of working with gifted children] : navch.-metod. posib. Poltava, 2004. 69 p. [in Ukrainian].
8. Yashchuk O., Ivanova O. Problema navchannia obdarovanykh ditei [The problem of teaching gifted children]. 2018. URL: <https://dspace.udpu.edu.ua/bitstream/6789/10068/1/Problema%20pidgotovky%60%20obdarovany%60x%20ditej.pdf> [in Ukrainian].
9. Mostovenko I. Vychovannia obdarovanoi dytyny v pochatkovykh klasakh [Raising a gifted child in primary grades]. *Pochatkova shkola*. 2014. № 3. pp. 49–50 [in Ukrainian].
10. Matveieva N. O. Rozvytok obdarovanosti ditei molodshoho shkilnoho viku [Development of giftedness in children of primary school age]. *Aktualni problemy psykholohii*. 2012. T. VI. Vyp. 7. pp. 123–135 [in Ukrainian].
11. Shevchyshena O. V. Psykholoho-pedahohichniy suprovid obdarovanoi dytyny u zahalnoosvitnomu navchalnomu zakladi [Psychological and pedagogical support of a gifted child in a general educational institution] : naukovo-metod. posib. Khmelnytskyi : OIPPO, 2016. 237 p. [in Ukrainian].
12. Revkov O. V., Lukasheva A. O., P'iankova O. N. Osoblyvosti robot yz obdarovanyimi ditmy v pozashkilnomu navchalnomu zakladi [Peculiarities of robots with gifted children in an after-school educational institution]. *Hrani naukovotekhnichnoi tvorchosti Zaporizkoi oblasti : zbirnyk*, 2017. 45 p. [in Ukrainian].